

Jizzax viloyatida asosan 3 tuman: Zomin, Baxmal, Forish tumanlari dorivor o'simliklar manbai hisoblanadi. Jizzax viloyatida o'sadigan va zaxirasi aniqlangan dorivor o'simliklar quyidagilar: tog'rayhon(, qizilpoycha, sariq choy(*Hypericum perforatum*), qizil zirk (*Berberius vulgaris*), dorivor limono't (*Melissa officinalis*), katta zubturm (Plantago) va boshqalar.

Zirk (*Berberius vulgaris* L) qora-qand –zirkdoshlar oilasiga mansub butalar turkumi. Barglari qalin, qisqa bandli, ketma-ket joylashgan. Guli sariq, qo'sh gulqo'rg'onli, shingilga to'plangan; mevasi rezavor. 194 turi bor. 45 turi iqlimlashtirilgan. Zirk bargi tarkibida berberin, oksikontin, berbamin va boshqa alkaloidlar bor. Tabobatda jigar xastaliklarini davolashda, isitmani pasaytiruvchi, ich ketishni to'xtatuvchi va yurakni mustahkamlovchi vosita sifatida qo'llaniladi. [3,4]

Mevasi – past oziqa qiymatiga ega bo'lgan parxez maxsuloti. Uning 100 gida 29 kkal quvvat bor. Mevasi takibida karatinoidlar (ksantofil, lyutein, auroksantin, flavoksantin kapsantin), uglevodlar, xushbo'y hamda pektin moddalari, organik kislotalar, makro va mikroelementlar, E va S vitaminlari va beta-karotin moddalari bor.

Mevasining sharbatini issiqni tushirish, mikroblarni o'ldirish, qon ketishini to'xtatish xususiyatlariga ega. Uni iste'smol qilish va shuningdek organizmni tozalash, toksinlarni chiqarib yuborish, qarish jarayonlarini sekinlashtirish maqsadlarida ham tavsiya etiladi. Jigar xastaliklarida, revmatizm, peshob yo'llari va buyrak shamollashlaridan forig' bo'lish maqsadida yangi pishgan zirk mevasini taomga qo'shib iste'mol qilish lozim bo'ladi.

Zirkda o't haydash xususiyatiga ega bo'lgan berberin alkaloidi bor. Bu modda shuningdek, ichkilik ichish va kashandalikdan qutilish yo'lga kirgan kishilarga ham yordam beradi. Dorixonalarda berberin nomli dori sotiladi, uni zirkdan ajratib olinadigan moddadan tayyorlanadi. Bu dori o't qopida paydo bo'lgan tosh va xoletsistitni davolashda qo'llaniladi.

Katta zubturm (*Plantaginis Majoris*) – Zubturm doshlar oilasiga mansub. Katta zubturm barglari polisaxaridlar rinantin va aukibin glikozidi, limon kislotasi, karotin, C vitamin, oshlovchi moddalar saqlaydi. Balg'am ko'chiruvchi, yallig'lanishga qarshi va burishtiruvchi ta'sir ko'rsatadi. Yo'tal bilan kechuvchi yuqori nafas yo'llarining kasalliklari, me'da ichak yo'llarining kasalliklarini davolashda, ishtaxani pasayishida qo'llaniladi.

Xulosa o'rinda shuni takidlash joyizki Jizzax viloyatida tarqalgan dorivor o'simliklar tog'rayhon(, qizilpoycha, sariq choy(*Hypericum perforatum*), qizil zirk (*Berberius vulgaris*), dorivor limono't (*Melissa officinalis*), katta zubturm (*Plantago*) kabi dorivor o'simliklarni yetishtirish, ularni plantatsiyasini yaratish, muhofaza qilish, farmasevtika sanoatiga tatbiq etish muhim amaliy ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. М.Д. Тургунов, В.П. Печеницын, Н.Ю. Бешко, Д.А. Абдуллаев, Уралов А.И. Биологические особенности редких видов семейства Iridaceae Juss. флоры Узбекистана в условиях ex situ Acta Biologica Sibirica, 2019, 5(2), P.17-22.
2. Ibragimov A.Yu. Shifobaxsh ne'matlar. – Toshkent: Navro'z nashriyoti, 2016.
3. To'xtayev B.Yo., Mahkamov T.X., To'laganov A.A. Dorivor va ozuqabop o'simliklar plantatsiyalarini tashkil etish va xom-ashyosini tayyorlash bo'yicha yo'riqnoma. – Toshkent, 2015.
4. Хожиматов Қ., Оллоёров М. Ўзбекистоннинг шифобахш ўсимликлари ва уларни муҳофаза этиш. – Т.: Фан нашриёти, 1988.

DORIVOR LIMONO'T – MELISSA OFFICINALIS L.NING DORIVORLIK XUSUSIYATI

Xayrullayeva Odina Sayfiddin qizi

O'zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali

“Biotexnologiya” yo'nalishi talabasi

O'ralov Abdumannon Iskandarovich

Annotatsiya: Yer ustki qismi tarkibida 0,01-0,33% efir moyi, S vitamini, karotin, fenilkarbon kislotalar (kofe, xlorogen, rozmarin, ferul, protokatex va boshqalar), triterpenlar, flavonoidlar (lyuteolin, glikozid va boshqalar), 5-10% oshlovchi va boshqa moddalar, urug'ida 20-27% yog' bor. Limon o'tning efir moyi geraniol, linalool, nerol, farnezol va ulami sirka kislotalari bilan birikmasi, limonen, pulegol, geraniol, nerol va boshqa terpenlardan tashkil topgan.

Kalit so'zlar: *Dorivor limono't, kofe, xlorogen, rozmarin, ferul, protokatex.*

O'simlikni tarqalishi O'rta Osiyo, Qrim, Kavkaz, Rossiyaning Yevropa qismining janubida va boshqa davlatlarda daraxt soyalarida, tog'li tumanlarda toshlar soyasida va boshqa soya yerlarda o'sadi. O'zbekistonning Toshkent va Surxondaryo viloyatlarida uchraydi.[3] Dorivor limono't - *Melissa Officinalis* L. Lamiaceae (labguldoshlar - Labiatae) oilasiga kiradi. Ko'p yillik, sertukli, 30-60 sm balandlikdagi o't o'simlik. Poyasi bitta yoki ko'p, qarama-qarshi shoxlangan. Barglari tuxumsimon, bir oz o'tkir uchli, ser tukli (ustki tomonidan), arrasimon qirrali bo'lib, qisqa bandi bilan poya va shoxlarida qarama-qarshi o'rtnashgan. Oq rangli, tukli, ikki labli gullari gulbandi bilan barg qo'ltig'iga joylashib, to'p gulni hosil qiladi. Mevasi 4 ta yong'oqcha. Iyun gullaydi, mevasi iyul-avgustda yetiladi.

Dorivor limonot o'simligini O'zbekistonda barcha tuproq-iqlim sharoitida ekib o'stirish mumkin. O'simlikdan yuqori hosil olish uchun unga sho'rlanmagan, mexanik tarkibi o'rtacha, unumdor, dukkakli va g'allasimon ekinlardan bo'shagan yerlarni tanlash tavsiya etiladi. Dorivor limono'tni bir dalada 5 yilgacha saqlab hosil olish mumkin.[4-5]

Tibbiyotda Limono't xalq orasida hozirgi kunda yer ustki qismi (ba'zan bargining) damlamasi ovqat hazmini yaxshilash maqsadida keng foydalaniladi. Bundan tashqari kam qonlik, asab va yurak kasalliklarini davolash uchun, og'riq qoldiruvchi, surgi sifatida qo'llaniladi.

Limonot dorivor preparatlari Ibn Sino aytishicha yurakni mustahkamlaydi va unga yordam beradi, shuningdek, traxoma, xiqichoq tutish, og'izdan yomon hid kelishi va boshqa kasalliklarni davolaydi.[2] Xalq tabobatida limono't bilan nevroz, bronxial astma, ayollarni toksikoz, klimaks, yurak urishini buzilishi va boshqa kasalliklar davolanadi va qorin ichak az'olarida sanchiq bo'lganda, buyrak xastaliklarida, yurak faoliyatini yaxshilashda, miyaga quvvat berishda foydalaniladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Axmedov O', Ergashev A, Abzalov A, Yo'ldorova M, Mustafakulov D. "Dorivor o'simliklarni yetishtirish texnologiyasi" Toshkent-2020.126-127 bet
2. Berdiyev.E.T, Hakimova M.X, Maxmudova G.B, O'rmon dorivor o'simliklari Toshkent – 2016. 218-219 betlar
3. Jo'rayeva M.A, "Dorivor o'simliklar atlası" Toshkent nashri 2019. 111 bet
4. Уралов А.И., Печеницын В.П. Зависимость семенной продуктивности луковичных видов *Allium* L. от количества листьев на генеративном побеге. Доклады АН РУз. 2015. 74-77 с.
5. "So'g'diyona" gazetasi.

OLTIN ILDIZ – ZOLOTOTY KOREN RHODIOLA ROSEA

Nuriddinov Javlonbek Shodibek o'g'li
*O'zbekiston Milliy universitetining Jizzax Filiali
"Biotexnologiya" yo'nalishi talabasi
Murodova Sayyora Sabirovna*